

Ор айбас нар. Баахи хоти. Ишкк гермуднь шугъар хар—угатъ улс. Дайн хувита, зер-зеу зүүсн, мбртй кун савнар седклатъ эн хотид ирдж йовна: эли зүрй улс. Болв, эн хоти Онкоров атамана цагъачул элсн гэрт бэймэ.

Эн мбртй кун хотна ар захд байсн хар герт буув. Гер та-нраулдж, айвнй худнас бу-тудж мбрнй уув.

—Холжа! Отхна Ходжа!—гидж чочи туслж келдэ. шин-кэн орнаси босджаси герин ээи солар шар залу үкс хув-цлв. Эн залу бүкл хотидан ор-ганцари шар, дакад орс улсд таныта болдмэ.

—Тагчг бэй, Бики, нама пр-сит кууид бичэ кел, иринег красноармеец нуучин гетул кедж ирв гидж кел. Тана хоти маниг кууид барууш уга-днь ичинэв,—гидж ирсн гич келв.

—Мана хотид ку хулдм кун угань лавта! Тимм авд кун ман заагас гаршго,—гидж Бики хар уга седклэй келв.

Ирсн кунь Багъ-Цоохр нут-га военком Отхна Ходжа. Ал-дэгъяр болв чиги, эн аймшг-тэ цагла Ходжа зүрй бийрн орад-гарад йовна. Айдрхи, Агъшар чиги, Шин-Балгсын, Янгъхур чиги одна. Буклдын гишнэ цагъачул ээлдж орк-си брги теегур чиги орад ирнэ.

—Шин, сэн заныг авч ирсн болхт?—гидж герин ээи сурна.

—Хобнын келинэв. Ода үкс мбрнэм эмэл авад чдрлэд идүлчк.

Бики гарч ирэд мбринь шинджав: кблсн уга, эсзовлж, эмэлинэ авад идүлдж болхмн. Эн „Галзн“ мбрн ягъсн сэйи мбрмб? Дуунд орх зовны! Нег-л арнэд айд мбрн!..

Удин алдид хоти кевэрн ам-тин ар захд байсн хар герт цугарцхав.

—Залу улс хурад, залу тбр бэрхлэй, кууид куунд соньмсх керг уга,—гидж келдэ герин ээн, гергэн хад-жудк герур йовуув. Ирсн гич тер авд зокалг буруша-хар седв. Болв, гаран саджад тагчг байв: „Ода теест дэн болдж йовж цаг. Кууид улсиг кун болгъх цаг бас ирх“—гидж дотран ухалв.

—Одахн Айдрхи деер Ки-ровла харгылав. Тер кун нанд даалгъсн... болдж Ходжа эклв.

—Тер Кировтн икл кундтэ кумби? Ленинэс улуй?—гидж ачидан ганзан зуусн бвгн кел-д сууна.

—Чик-чик, ик кундтэнь ла-вта—командарм кун. Зуг Ле-нинэс улуй биш. Ленинэс ик чинртэ кун нарг делкэ деер нань уга. Тер кун тегал нанд даалгъсн: цагъан бандиг дартн, Советин йос батлдж автн гидж халымг улсиг Ленин дууддж байхиг соньсхтха гила.

Гев-гент буугъин дун озм-огмар хагдсн соньсгдв. Цуг-гъар гертэс үкс гүлэдэ гарц-хав, деед үзг гердв. Дорви-тави дууна газрт, ик мбр унсн бички барата кууг бмнэй кбб-сн оян буута, мбртэ улсин су-ркэ баран үзгдв.

—Ходжаг менд авч гархмн. Ямр кевэр кудай?—гидж Би-ки аймдж келв.

—Амр тбртэ, дакад ачмн зуу-

рин керг. Үкс нанд йирин ху-вд бгтн. Мини дайнд хувци, виштовк, үлдинг, алме чиги олдж авч чадин уга газрт бултул!—гидж Ходжа келв, хушан ал-гълж селвцж умсв. Пистулан гераснь гаргълж авад дотр кинлг дор, вүчки экинд, бус-дан халчуув.

—Хама бултулхмб?—эн тбр кун болгъиг уутырав, цугтан толгъад очн цаглгн мет болв.

—Уста зогсджах, перятк уга терги дор булхмн. Тергиг түлжж гаргъад, чин-гтэ газрт булчкад, деернь ус асхал, дакад ормднй хэру тү-лкэд орулчкхмн—гидж, гүрүн куундвр эклхд үг сурдж сал-влсн бвгн эн улсин цугтан ухалсиг тэйлдж, келв.

—Үкс гитн!—болад хотид буклдын аймшгтэ кблмшиг шамдэд кев.

Кур болхин бмн цагт, Би-ки арвта кбвгъан, хотнас ууджал одсн Ходжан „Галзиг“ услад иртхэ гигэд зарла. Тер кбвунь байрта хурдлэд мбрн тал ирлэй. Үкс чдринь тэйлэд кбвунднй зуучкэд, чдррар дб-рэлэд ондр „Галзн“ деер гарн, деед үзгэсн, джирлгн дотрас зааград гарсн бууга улсин ба-ра үзв. Хот халддж авад кб-вун гарад зулв. Тедн кбвуг үзн, таслтуга хагъад ардаснь кбблдэд гарцхав.

—Эн мбринг эднэ гарас ягъдж аллулэй—гисн тбр түрэх селгэн болв. Ходжан „Галзиг“ хор-тна гарт бэрлж бгх седкл кенд чиги орш угань лав-та. Эн энъкр мбринь унад гархла ээнь ягъдж му санхиг келдэ керг уга.

—Довгла йовтлын мбрнэсн книс гинэв. Омнэсн тосад ур-гэхмн. Кбвунд юмн болх уга. Мбрн, садта куутр халэгъад зулх, тедид күүгдхн уга—бо-лад Бики зулдж аашх кбвун-нэнь бмнэс гарв.

—Джбблн газр деер үкс книс, джолагын хай,—эсклэ „Галзиг“ кадет авч одх—гидж хайкрн, сурдэд одв. Кбвунэ цагъан кинлгин зун ханцнй улан явр болод одсиг үзн, асхрулад эцкнй уульв. Кбвун дун угагъар, ярвдж-бөрл уга, эцкиннй келсиг кундэв. „Галз-ниг“ цугъар хайкрад ургэв. Зэрм мбрн кун мет ухата болд йовлд бас бэйнэ. Эн „Галзн“, садта куутр халэгъад, шингэд одв. Тер куутр Шавк селанэ газрт байх ганцхи са-вгър модта, түүгэрн садта куутр нертэ.

—Кенэ мбрмб?—гисн гурв-дгч тбр одна седклд тббирв.

—Мбрн минн. Минн „Галзн“, Ходжан „Галзнас“ холван хур-дн. Мангъдуртан тана атамн Онкоровд мбрэрн белг кур-гдж одх седклтэ бэйлэв. Муу-ха юмн, зуг эн нуста гайзнь-гиг нургънасн авч шивэд зу-лад йовдж одв—болдж сольр Бики тулг угагъар дунь-гэдж, хазг есаулд келв. Гонь-гн шав авсн, ээмэн азд сумнд зурулсн кбвугын бмнэй хоёр гарлад бэрчкнн, маасхлэдж инэгъад маньхагъад байв.

—Цугъар эн хамг бахта йовлд, болв баах гундлата. Эн хотиг кевтнй, брктэ гер болгъиг үкс негджтн!—гидж хазгин есаул, ут сахлан чичрүлдж, улагъар урвсн ну-дэн ууртэ шилвкүлдж нбкл-

мүдтэн завч. Эн негджлгынг йирин хоосрсн угатэ хотиг гал цагъан бдррар тонхар ке-джанэ. Тонтн, тонтн—авхан автн, зуг хоти цугъар аймн буйтулси нүк бичэ олти! Ке-дү-саадж эдниг тояла, ямр хайртэ тоотинь эс авла. Ул-синь кевтнй автн, үкс йрлхитн хоти эрлжнэй..

—Мбрн сбблэн хярдж ирх, куунд бэрлхн уга. Зуг, тер садта куутр деер байх ула-чуд, дайта Отхоновин отряд-лэ бичэ харгътха—гидж хаз-гин есаулд, теднэс эрт хуур-хар седлж, айтрүлдж Бики келв.

—Хулд келджанач, сольр алме!—Отхонов отрядлри каде-тин штаб „Серкантин“ ббр йовна. Тендн олад тохм тас-лэвдн!—болдж келдэ, зориг дайч хаджуднй зерглэд зогс-джахиг медалг аргъ уга, хаз-гин есаул кббрв.

—Хулд, хулд. Минн буру!—гичкэд, Бики тачкнад инэв. Андн, яду тонулан кечкэд, ал-гымта ирсн метэри, хар гер-мүдтэ хотнас тедн шурд мор-лад гарцхав.

Нутга военком Отхонов сольр Бики хоёр сббни брл-лэ садта куутрт йовгъар гүүдж ирцхэв. Эн куутрт яльч байсн Хар-Дордж, хашад ору-лад бэрлж авад, Ходжан „Галзиг“ бндр лобас дор уйч-ксн байдж. Зовль гунлд хой-рт диирлэд, хайртэ эзэн хама үлдэчкэд ирсн эн мбрмб—гидж санал, ода күртл унтл уга суудж. Хар-Дорджин байриг ямр үгэр мелдулхв? Отхна Ходжаг амд, суртэ цокциарн ирсинь үзн, негт бички кууид мет бирджнэйд уульна, тич-гчкэд тачкнад инэгъад чигн авна. Дарунь гилтэ эн куут-рэс хол бишд, Янхл Шавк хойран хоорнд йовсн халымг полкд бтр заныг күрв, итклтэ ку илгэв. Мангъдуртн „Сер-канти“ байсн кадетин штабиг, цагъан бандин атамн Онккра Дордж зэйснгийн илгэсн цег-тэгийн ташртн Хомутнико-вин полк дайла..

Халымг теегт бугдэйсн цагъа-чудиг дарсна хббн, Чилгр деер болсн халымг улсин ту-рун ик хургас хярлж йовад эн хотид белг—Улан туг Отхна Ходжа авч ирв. Эн тугиг хот-на бмн бийд байсн хар ге-рин тотхд хадв. Туунэс авн Улан хотн гидж нернь гарв, келн болв.

Энъкр военком, партизана толгъач, туурсн нертэ револю-ционер, Отхна Ходжа 1920 джил Иджл деер „Цагъан Амнд“, бултсн дайсна гарар аймнэс хагычв.

Тимм ачта кууг ним цагла геенэ гидт! Хар цагла, хату джилмүд болхд хадгълад йов-лус бидн!—гичкэд сольр Би-ки экрл уульв. Улан хотн кевэрн гунлд тбрв. Энъкр военкоминнй бшгг хортнас авч андгъар тэвцхэв. Далгъан Кбвудэн бурдэсн отрядт негн күртлэн бичгдцхэв. Улан хотн деер олнас токтсн бас нег отряд тингдж тбрлэ. Тед-нэ командир Отхна Ходжан итклтэ танггър, оян аймнэ збрмг инэв Далгъан Кбвудэ „Галзн“ мбринь унсн, теегт бугсн цагъачудиг дарв.